

*Мануляк М. С.,**старший викладач кафедри перекладу та філології
Університету Короля Данила**Богайчук О. С.,**старший викладач кафедри перекладу та філології
Університету Короля Данила*

ТИПОЛОГІЯ ПЕРЕКЛАДУ У СВІТЛІ СУЧАСНОЇ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ ТРАДИЦІЇ

Анотація. У даній статті розглянуто типи різних видів та різних рівнів перекладу. Проаналізовано наукові дослідження теоретиків перекладу які висловлювали думку щодо типології перекладу. Детально розглянуто кожен з видів перекладу і обґрунтовано доцільність його виокремлення. За критерієм взаємозв'язку з оригіналом виокремлюють такі види перекладу: дослівний переклад (механічна заміна слів заданої мови на еквіваленти слів іншої мови за умов збереження конструкції); вільний переклад (передає загальний зміст іншою мовою відповідно до розуміння перекладача). За критерієм участі людини виокремлюють машинний та автоматичний переклад тексту, що виконуються електронними машинами. За критерієм умов праці перекладача вирізняють письмовий та усний переклад, оскільки письмовий перекладач може значно довше працювати аніж усний перекладач, особливо синхроніст. За критерієм жанрово-стилістичної приналежності тексту виділяють інформативний, або спеціальний, (офіційно-діловий, науково-технічний, газетно-публіцистичний, переклад релігійних текстів) і художній переклад. За критерієм сфери спілкування розрізняють художній, науковий, технічний, релігійний, юридичний, політичний, побутовий та інші типи перекладу. У статті також розглянуто умови праці перекладача з кожним окремим видом перекладу, особливості та вимоги до перекладача. Оскільки очевидним є те що перед перекладачами усного і письмового перекладу, синхронного і послідовного, спеціального і художнього стоять різні завдання, хоча звісно центральною ланкою усіх типів перекладу є процес перекладу як такий. А також виокремлено окремі підвиди машинного перекладу, який став невід'ємною часткою роботи перекладача сьогодні, особливо письмових текстів з подальшим редагуванням.

Розглянуто найпопулярніші та найефективніші програми перекладачі та особливості роботи з ними, оскільки теорія машинного перекладу є підґрунтям моделювання процесу природного перекладу та є спрямованою на комп'ютерне програмування та створення автоматичних систем перекладу з однієї мови на іншу переважно науково-технічних і ділових текстів. Такий тип перекладу поділяється на автоматизований і, власне, машинний.

Ключові слова: переклад, машинний переклад, усний переклад, послідовний, синхронний переклад.

Постановка проблеми. Якби на світі існував єдиний народ, а люди розмовляли лише однією мовою, наскільки більшими були б гарантії того, що серед нас був би мир і абсолютне порозуміння? Відповідно до біблійської легенди про Вавилон-

ську вежу такий народ був надзвичайно споріднений на шляху до своїх мрій та цілей: «Ось один народ, і в нього одна мова, – і що б вони не робили, усе буде їм під силу. Але, щоб вони не величалися, зійдемо й змішаймо їхню мову, щоб не розуміли один одного» [1, с. 20]. Як би не було, але в нашій реальності існує багато народів, національностей та культур і при такому розкладі речей питання порозуміння стає важливою ланкою для гармонійного співіснування. Для того, щоб культура, економіка, наука, література та багато інших важливих аспектів нашого життя мали змогу існувати і розвиватись, нам потрібний посередник. На щастя, в нашому світі існує переклад, який згладжує всі гострі кути важких ситуацій, непорозуміння і який потребує ретельного і всебічного дослідження.

Актуальність дослідження. Л.О. Гончаренко підтверджує думку, що серед науковців немає єдиного погляду на те, що являє собою сутність перекладу [2, с. 199]. Власне, те ж саме можна сказати і про типологію перекладів, адже навіть тут погляди науковців розходяться в залежності від їхньої приналежності до певної наукової школи. Оскільки у визначенні даних понять наявні деякі розбіжності, дана тема завжди буде цікавою для дослідження.

Об'єкт дослідження: типологія перекладів.

Предмет дослідження: класифікація перекладів, машинний переклад та його види, усний переклади та його види.

Мета дослідження: дослідити типологію перекладів.

Завдання дослідження: визначити поняття терміну «переклад» і класифікацію перекладів, а також недоліки та переваги машинного, послідовного та синхронного перекладів на основі поглядів науковців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Переклад – це одне з найдавніших занять людини. Розбіжність мов спонукала людей до цієї нелегкої, але такої необхідної праці, яка слугує цілям спілкування й обміну духовними цінностями між народами. На думку В.С. Виноградова слово «переклад» багатозначне, воно має два термінологічні значення, які нас цікавлять. Перше з них визначає розумову діяльність, процес передачі змісту, вираженого однією мовою, засобами іншої мови. Друге визначає результат цього процесу – текст усний або письмовий. Хоча ці поняття й відрізняються, вони являють собою діалектичну цілісність, одне не може існувати без іншого [3, с. 5].

Важливо розуміти, що визначення терміну «переклад» часто залежать від дослідницьких цілей, поглядів науковця та його приналежності до певної наукової школи.

Наприклад, О.В. Федоров, прибічник денотативної теорії перекладу, вважає, що переклад це вміння «висловити правильно та повно засобами однієї мови те, що вже висловлено раніше засобами іншої мови». Також матеріалом аналізу для нього «служуть тільки тексти як мовленнєві утворення» [4, с. 10].

В.Н. Комісаров, послідовник трансформаційного методу, дає таке визначення перекладу: переклад – це «перетворення одиниць і структур вихідної мови на одиниці та структури мови перекладу» [5, с. 32].

Зі свого боку Л.С. Бархударов бачить переклад як процес перетворення мовленнєвого утворення однією мовою в мовленнєве утворення іншою мовою за умовою збереження незмінного плану змісту, тобто значення [6, с. 11].

В залежності від певних критеріїв у перекладознавстві існують різні класифікації перекладів. Л.С. Бархударов пропонує докладний поділ усного і письмового видів перекладу за критерієм форми: письмово-письмовий переклад (письмовий переклад письмового тексту); усно-усний переклад (усний переклад усного тексту), що поділяється на послідовний і синхронний; письмово-усний переклад (усний переклад письмового тексту), що поділяється на переклад з аркуша (переклад, що здійснюється паралельно з читанням першотвору про себе) та переклад з підготовкою (переклад, що здійснюється послідовно, після прочитання та розуміння тексту оригіналу); усно-письмовий переклад (письмовий переклад усного тексту, де вихідна мова вживається в усній формі, а мова перекладу – у письмовій).

За критерієм взаємозв'язку з оригіналом виокремлюють такі види перекладу: дослівний переклад (механічна заміна слів заданої мови на еквіваленти слів іншої мови за умов збереження конструкції); вільний переклад (передає загальний зміст іншою мовою відповідно до розуміння перекладача). За критерієм участі людини виокремлюють машинний та автоматичний переклади тексту, що виконуються електронними машинами. За критерієм умов праці перекладача вирізняють письмовий та усний переклад. За критерієм жанрово-стилістичної приналежності тексту виділяють інформативний, або спеціальний, (офіційно-діловий, науково-технічний, газетно-публіцистичний, переклад релігійних текстів) і художній переклад. За критерієм сфери спілкування розрізняють художній, науковий, технічний, релігійний, юридичний, політичний, побутовий та інші типи перекладу.

Отже, в залежності від різних критеріїв у перекладознавстві є різні класифікації перекладів. За критерієм форми виділяють письмово-письмовий, усно-усний, письмово-усний та усно-письмовий переклади. За критерієм взаємозв'язку з оригіналом виокремлюють дослівний та вільний переклади. За критерієм участі людини виокремлюють машинний та автоматичний переклади. За критерієм жанрово-стилістичної приналежності тексту розрізняють інформативний (спеціальний) і художній переклади. За критерієм сфери спілкування розрізняють художній, науковий, технічний, релігійний, юридичний, політичний, побутовий та інші типи перекладу.

Теорія машинного перекладу ґрунтується на: математичній теорії інформації, що накопичила значний потенціал обчислення інформаційних структур, досліджень кодування й декодування інформації; кібернетичній науці, що дала підстави вважати можливим перекодування текстів з однієї мови на іншу при відносному збереженні смислу; когнітивній науці, зокрема, генеративної граматики.

Існує два типи перекладу: автоматизований і, власне, машинний. У випадку автоматизованого (machine-assisted translation) перекладу комп'ютерне програмне забезпечення слугує як допоміжний засіб. В свою чергу, машинний переклад (machine translation) заснований на статистиці та є повністю автоматичним, тобто здійснюється без участі редактора. Даний переклад працює за принципом порівняння великих обсягів мовних пар: він здійснює пошук найбільш точного перекладу речення за допомогою використання інформаційних даних, що були отримані з двомовної сукупності текстів [7, с. 60]. Отже, прогрес в сфері комп'ютерних технологій не стоїть на місці, тому машинний переклад з подальшим редагуванням є доволі затребуваним. Теорія машинного перекладу є основою моделювання процесу природного перекладу та є спрямованою на комп'ютерне програмування та створення автоматичних систем перекладу з мови оригіналу мовою перекладу переважно науково-технічних і ділових текстів.

На даний момент також існує класифікація різних електронних ресурсів та інформаційних платформ: системи машинного перекладу, що виконують повністю автоматизований переклад; системи з функцією Translation Memory, які надають можливість для роботи в системах автоматизованого перекладу (SDL Translation Manager, Atril Dejava Vu X, Wordfast, Star Transit, Omega, тощо); перекладачі онлайн, які здійснюють переклад тексту безпосередньо у вікні браузера (Яндекс, Google); словники онлайн (PROMT, ABBYY, Lingvo) [8, с. 90].

Розрізняють три види систем машинного перекладу: системи на основі граматичних правил (RuleBased Machine Translation, RBMT); статистичні системи (Statistical Machine Translation, SMT); гібридні системи. Машинний переклад широко використовують перекладачі письмового перекладу з подальшим редагуванням [9, с. 65].

У письмовому перекладі на перше місце ставлять теоретичний аспект роботи перекладача, вміння правильно оцінювати і вибирати мовні засоби, зберігати стиль оригіналу. Так, письмовий переклад художньої літератури дуже відрізняється від перекладу інших текстів. Мова художніх творів характеризується образними засобами, ритмікою мови, індивідуальним стилем автора. Передача образних засобів мови, стилістичних особливостей письменника більше залежить від літературного таланту перекладача, від його відчуття мови, ніж від вироблених у нього автоматичних навичок.

Інакше повинен працювати перекладач наукового матеріалу. В наукових текстах міститься багато термінів, фактів, в яких можна розібратися тільки маючи відповідну підготовку. Успіх роботи перекладача в науковій сфері визначається більше його знаннями, вмінням оперувати термінологією, аніж перекладацькими навичками. Все це свідчить про те, що письмовий переклад отримує свою специфіку лише в зв'язку з особливостями вихідних текстів, з особливостями використаних в них мовних засобів. Мовні засоби визначають жанровий характер текстів, який і є основою для класифікації письмового перекладу на тип художнього перекладу і тип спеціального перекладу.

Не зважаючи на те, що усний переклад є однією з форм перекладацької діяльності, фактичне його визначення було сформульоване лише в 1960-х роках. Найбільш повну сутність перекладацького процесу відображає саме усний переклад. Це пояснюється природним становищем перекладача, адже він інтуїтивно розуміє сенс сказаного, а потім виражає його іншою мовою.

Перекладачі здійснюють синхронний, послідовний, супроводжуючий переклад, синхронний переклад нашіптуванням, задіяні під час конференцій, переговорів. Спеціальними видами перекладу вважаються судовий та медійний переклад, а особливою формою можна назвати сурдопереклад [10, с. 5].

Найдавнішою та природною формою мовного посередництва вважається саме послідовний переклад. Послідовний двосторонній переклад ділиться на три типи: абзацно-фразовий, послідовний з записом і послідовний без запису (переклад інтерв'ю, бесід). В процесі абзацно-фразового перекладу інформація подається частинами, тому її обсяг не настільки великий, проте він також вимагає від перекладача великих розумових витрат та високого рівня професіональності: хорошої пам'яті, комунікативного спілкування, швидкості реакції, фонових знань і мовного етикету. В свою чергу послідовний переклад з записом використовується під час офіційних зустрічей на високому рівні. Він застосовується тоді, коли не передбачений синхронний переклад: в роботі конгресів, симпозіумів, виступів, конференцій міжнародного рівня, в прямому ефірі [11, с. 302].

Жиль Д. поділяє послідовний переклад на дві фази. На першому етапі перекладачі чують вихідний текст і можуть робити нотатки, використовуючи навички аудіювання та аналізу [12, с. 178]. Схематично вчений зображує цю фазу так: **CI (listening) = L+M+N+C**, де **L** – це прослуховування та аналіз мови оригіналу; **M** – відповідає за роботу короткочасної пам'яті; **N** – відповідає за техніку нотування та рішення перекладача про те, чи слід занотувати елементи та в якій формі (рідною мовою, мовою перекладу, аббревіатурою або символом); **C** – відповідає за координацію усіх цих процесів [13, с. 167]. Проте Жиль Д. вважає техніку нотування обтяжливим фактором, адже вона вимагає часу та може перезавантажувати короткочасну пам'ять. Якщо перекладач занотує менше, більше робочого процесу припадає на робочу пам'ять [12, с. 182].

Друга фаза послідовного перекладу формується наступним чином: **CI (reformulation) = Rem+Read+P**. Коли усному перекладачу доводиться відтворювати повідомлення мовою перекладу, створюючи певний текст (**P** – це кінцевий продукт), він отримує необхідну інформацію з пам'яті (**Rem** – це запам'ятовування), а також з нотаток, розшифровуючи їх (**Read** – це читання). На цьому етапі перекладач повинен побудувати логічну структуру мовлення, створивши взаємодію між пам'яттю та нотатками. Виходячи з цього, вчений вважає, що спосіб, у який здійснюються нотатки, а також рівень компетентності, мають значний вплив на здатність обробки інформації. [13, с. 168].

Вважається, що синхронний переклад був заснований ще в 1927 році, коли на Міжнародній конференції в Женеві вперше була застосована система синхронного перекладу під назвою «File-ne-Finlay-IBM-System». Ця система нагадувала портативний телефонний пристрій. Свого прориву синхронний переклад досяг в Нюрнберзькому процесі в листопаді 1945 – жовтні 1946 р. В подальшому даний вид перекладу був впроваджений в роботу ООН та поступово витіснив послідовний переклад [14, с. 63].

Пьюхакер Ф. називає синхронний переклад «найяскравішим проявом інтерпретації». За його словами, даний вид перекладу є складною діяльністю, що вимагає одночасного сприйняття інформації на слух, розуміння і говоріння [11, с. 301].

Гайба Ф. ж наголошує на тому, що інтерпретація не відбувається одночасно, адже спершу слід зрозуміти вихідний текст і внаслідок цього інтерпретувати його [15, с. 152]. Існують різні моделі процесу синхронного перекладу. Г.В. Черновий, М. Лердер, Д. Гервер, Б. Мозер запропонували психологічні та психолінгвістичні моделі.

Існує два види синхронного перекладу. У першому виді перекладач отримує текст промови заздалегідь, що часто трапляється лише за кілька хвилин до початку зустрічі, і в момент виступу синхронно з виступаючим перекладає його фрази. Проте не варто забувати, що в мові оратора можуть з'являтися ремарки та відступи від запланованого виступу. В другому типі перекладачеві потрібно сприймати мову оратора на слух і з відставанням в кілька секунд перекладати її. Даний процес вимагає від перекладача не тільки ідеального знання мови і специфіки теми, а й значної емоційної витримки. Власне, саме тому існує практика парної роботи перекладачів-синхроністів, коли вони замінюють один одного після 20-30 хвилин роботи [14, с. 66].

Висновки. В залежності від різних критеріїв у перекладознавстві існують різні класифікації перекладів, а саме класифікації за критеріями форми, взаємозв'язку з оригіналом, участі людини, жанрово-стилістичної приналежності тексту і сфери спілкування. Теорія машинного перекладу є підґрунтям моделювання процесу природного перекладу та є спрямованою на комп'ютерне програмування та створення автоматичних систем перекладу з однієї мови на іншу переважно науково-технічних і ділових текстів. Такий тип перекладу поділяється на автоматизований і, власне, машинний. Існує багато видів усного перекладу: синхронний, послідовний, супроводжуючий переклад, синхронний переклад нашіптуванням, судовий, медійний та сурдопереклад. Усний переклад класифікується за такими критеріями: місце, взаємодія, мовна модальність, напрямок та використання технологій. До кожного виду усного перекладу застосовуються техніки послідовного та синхронного перекладу.

Література:

1. Біблія старий і новий заповіт в переказі для дітей. Українське Біблійне Товариство. Київ, 2011. 433 с.
2. Гончаренко Л.О. Сутність поняття "переклад" в міждисциплінарному та перекладознавчому аспектах. Херсон, 2017. С.196-201
3. Виноградов В. С. Перевод: общие и лексические проблемы. Москва, 2006. 240 с
4. Федоров А. В. Основы общей теории перевода. Москва, 1983. 303 с.
5. Комиссаров В. Н. Слово о переводе. Москва, 1973. 215 с.
6. Бархударов Л. С. Язык и перевод. Москва, 1975. 240 с
7. Семенов А.Л., Теория перевода. Москва, 2013. 217 с
8. Изюмов, А.А. Компьютерные технологии в науке и технике. Томск, 2012. 150 с.
9. Андреева, А.Д. Обзор систем машинного перевода. Херсон, 2013. С. 64–66.
10. Transforum. Übersetzen und Dolmetschen. Berufsbilder im Wandel. Reutlingen: Doculine, 2006. URL: http://www.transforum.de/download/uebersetzen_und_dolmetschen.pdf
11. Pöchhacker Franz Simultandolmetschen. In M. Snell-Hornby, H.G. Höning, P. Kußmaul & P.A. Schmitt (Hrsg.) Handbuch Translation. Tübingen: Stauffenburg, 1998. P. 301–304
12. Gile Daniel. Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training. Amsterdam. Benjamins, 2009. 283 p

13. Gile Daniel. Conference Interpreting as a cognitive management problem. In F. Pöchhacker & M. Shlesinger (Hrsg.). *The Interpreting Studies Reader*. London/New York. Routledge, 2002. P. 163–176.
14. Гончаренко Л.О. Види усного перекладу в теорії та практиці. Херсон, 2019. С. 62-65
15. Gaiba Francesca. *The origins of simultaneous interpretation*. Ottawa : University of Ottawa Press, 1998. 176 p.

Manuliak M., Bohachuk O. Typology of translations in the light of modern translation tradition

Summary. This article discusses the different types and different levels of translation. Scientific researches of translation theorists who expressed their opinion on the typology of translation are analyzed. Each of the types of translation is considered in detail and the expediency of its separation is substantiated.

The scientists' view on what constitutes the essence of translation and the typology of translations are different. Since there are some differences in the definition of these concepts, this topic will always be interesting for a research.

The object of the paper is a typology of translations. The subjects of the research are classification of translations, machine translation and its types, interpretation and its types.

The aims of the research are to analyze the typology of translations, the definition of the term translation, investi-

gate its structure, the advantages and disadvantages of machine translation, the consecutive and simultaneous translations based on the views of scientists.

The article outlines the problem under analysis from the theoretical viewpoint. Namely, the definition of the term translation is described, its structure, classification and types of machine and oral translation are considered. It suggests considering the analysis of the typology of the translations based on scientific research. Namely, the advantages and disadvantages of machine translation, consecutive and simultaneous translations based on the views of scientists.

The most popular and effective machine translators and features of their work are considered, as the theory of machine translation is the basis for modeling the process of translation and is aimed at computer programming and creating automatic translation systems from one language to another, mainly scientific, technical and business texts. This type of translation is divided into automated and machine.

Summing up the research of linguists, we can say that it is crucial to distinguish between the process of translation and its result. Machine translation is an automated translation of the text performed by a computer. Oral translation is divided into consecutive and simultaneous translations. Each of these processes have its advantages and disadvantages.

Key words: translation, machine translation, oral translation, consecutive and simultaneous translation.